

Αφιέρωμα στα Τέμπη

DOI στην Αγγλική μετάφραση του άρθρου *Systemic Thinking & Psychotherapy*, 28, 19-23.
<https://doi.org/10.82070/SYST20262805>

Παρουσίαση στο 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Ψυχική Υγεία της Γυναίκας . Πολεμικό Μουσείο,
28 – 30/11/25

ΕΛΕΝΗ ΝΙΝΑ Κλινικός Ψυχολόγος- Συστημική Ψυχοθεραπεύτρια ECP

Μετά το πολύνεκρο δυστύχημα των Τεμπών, δεκάδες εικαστικά έργα αφιερώθηκαν στην μνήμη των θυμάτων. Η μνήμη γίνεται τέχνη... και η τέχνη γίνεται γέφυρα. Γέφυρα Σύνδεσης και Μνήμης.

Μεταξύ των εικαστικών έργων για τα Τέμπη, υπήρξε και ένα έργο 58 καρφιών, σε απόσταση 500 μέτρων από τον τραγικό τόπο, αφιερωμένο στους 57 νεκρούς και ένα καρφί αφιερωμένο στους αγνοούμενους, στους συγγενείς των θυμάτων και στο συλλογικό πένθος.

Όταν ο καλλιτέχνης πήγε για συντήρηση του έργου, διεπίστωσε ότι τα καρφιά είχαν αφαιρεθεί και είχαν απομείνει κάποιοι σκόρπιοι σωλήνες στο χώμα... δεν γνωρίζει γιατί αφαιρέθηκαν και τι απέγιναν. Ίσως κλάπηκαν για να πουληθούν, ίσως κάποιοι θεώρησαν ότι σβήνοντας το σύμβολο, θα σβηστεί σιγά - σιγά και η Μνήμη.

Μιας και μιλάμε για Μνήμη, ας θυμηθούμε λίγο Μυθολογία. Το τραγικό γεγονός, και δεν είναι το μόνο, συνέβη στην κοιλάδα των Τεμπών, που είναι δεμένη με μύθους και παραδόσεις από την αρχαιότητα, αφιερωμένη στον θεό Απόλλωνα τον Πύθιο.

Εκεί είχε καταφύγει πληγωμένο το μυθικό τέρας Πύθων και εκεί «πέθανε», από τραύμα που του προκάλεσε ο Απόλλων. Ο Πύθωνας όμως, ανασυντασσόταν. Δυνάμωνε και διψούσε για εκδίκηση ενάντια σε ό,τι θύμιζε Απόλλωνα, δηλαδή την νεότητα και την λάμψη. Γι' αυτό κάθε εννέα χρόνια έκαναν εξαγνισμούς στα Τέμπη, με τελετές, που συμμετείχαν κυρίως νέοι και παιδιά. Σ' αυτούς τους αρχαίους καθαρμούς, ένας νέος, σε ρόλο Απόλλωνα, ανέβαινε από τους Δελφούς στα Τέμπη και εκεί έβαζε φωτιά σε μία κατασκευή, που συμβόλιζε τη φωλιά του Πύθωνα.

Εκεί, στις μέρες μας, αντί να καίγεται η φωλιά του Πύθωνα, παραδόθηκαν στις φλόγες, βαγόνια γεμάτα νέους και νέες.

Φυσικά δεν υπάρχει καμία κατάρα και «αρνητική ενέργεια» στον τόπο! Πιθανόν ο μύθος προέκυψε λόγω του δύσβατου και επικίνδυνου της περιοχής, που ένας μεγάλος σεισμός τον έκανε ακόμη πιο δύσβατο και επικίνδυνο.

Όσον αφορά τις μέρες μας, δεν μας χρειάζονται σεισμοί, καταποντισμοί και τέρατα για να έρθει η καταστροφή... Μας αρκούν οι παθογένειες δεκαετιών.

Είναι αυτό το: «πάμε κι όπου βγει», που ακούστηκε, και δυστυχώς ως ατάκα, αλλά και ως νοοτροπία, διέπει ένα αρκετά μεγάλο μέρος, όχι μόνο της δημόσιας διοίκησης, αλλά και των συμπολιτών μας.

Το «πάμε κι όπου βγει» συνήθως βγάζει στο γκρεμό, οπότε μετά ακούγεται η άλλη θεϊκή ατάκα: «το μαχαίρι θα φτάσει στο κόκαλο»... σημαίνει: ροκανίζουμε τον χρόνο, τσακωνόμενοι μεταξύ μας και όλα σιγά - σιγά χάνουν το ειδικό τους βάρος και καταλήγουμε στο: «θύμησέ μου πότε;» «δεν βαριέσαι, αυτά συμβαίνουν παντού, είναι να μην σου τύχει». Τραγικό!!

Οι άνθρωποι ξεχνούν, οι άνθρωποι αποσυνδέονται όλο και περισσότερο, από τον εαυτό τους και τους άλλους.

Ως μία μικρή υπεράσπιση του ανθρώπινου είδους, θα πω ότι είμαστε τόσο παγιδευμένοι στην καθημερινότητά μας, ώστε τα γεγονότα του παρελθόντος δεν ακολουθούν την τροχιά της σκέψης μας.

Είναι τόσο πολλά αυτά που είμαστε αναγκασμένοι να θυμόμαστε καθημερινά, τόσα πολλά αυτά που πρέπει να μάθουμε και να διαχειριστούμε σε έναν κόσμο που αλλάζει άρδην και τόσα πολλά τα δυσάρεστα, που εισβάλλουν στην ζωή μας, που σαν άμυνα τα σπρώχνουμε στη λήθη.

Στην ψηφιακή εποχή, η βία του κόσμου μας βρίσκει ανεμπόδιστα και όπως λέει και ο δημοσιογράφος Φοίβος Οικονομίδης, σ' ένα άρθρο του στο Βήμα: «γαντζώνεται μέσω του κινητού μας στο ξυπνητήρι, ρίχνει αλάτι στον καφέ μας, λάσπη στο σαλόνι μας, βροχή στις καλοκαιρινές μας διακοπές».

Και όλο αυτό τι φέρνει στον εγκέφαλό μας; Συνειδητότητα και επαγρύπνηση; Αίσθηση κινδύνου και φόβο; Αμνησία, απομόνωση, αποσύνδεση, κώφωση και τύφλωση; Όλα μαζί και εξαρτάται.

Όμως, όσος χρόνος κι αν περάσει, ανεξάρτητα από το τι μεσολαβεί, υπάρχουν πράγματα και γεγονότα, που δεν μπορούμε και δεν πρέπει να τα πετάξουμε στην λήθη. Μνήμες που αρνούνται να σβηστούν. Άνθρωποι και γεγονότα που Αλήθεια υπήρξαν και υπάρχουν! (Ετυμολογικά η λέξη Αλήθεια προέρχεται από το α-στερητικό και την λήθη. Είναι αυτό που δεν μπορεί να ξεχαστεί.)

Το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου, δεν ξέχασε αυτό που συνέβη στα Τέμπη... ούτε κι εμείς, γι' αυτό και ανταποκριθήκαμε σ' αυτό το κάλεσμα, για να σταθούμε μαζί, με σεβασμό προς τους νεκρούς, και τους πενθούντες, με ευαισθησία και ανθρωπιά για την Μνήμη και τη Σύνδεση.

Στα Τέμπη συνέβη ένα από τα τραγικότερα δυστυχήματα στην σύγχρονη Ελλάδα, με θύματα κυρίως νέους ανθρώπους, που ανέδειξε την ευθραυστότητα του πολιτισμού μας, μας βύθισε στο πένθος, τον φόβο και την οργή. Ξεσήκωσε θύελλα επιθέσεων προς τους θεσμούς και μας άφησε ακόμη πιο ευάλωτους, ως προς την εμπιστοσύνη και την αίσθηση ασφάλειας.

Τα θύματα έγιναν μαζί με τους δικούς τους «δικοί μας». Το σύνθημα «στείλε όταν φτάσεις», που γράφτηκε σε τοίχους, βιβλία, ποιήματα και άρθρα, μας άγγιξε βαθειά και κυριάρχησε εκφράζοντας τον πόνο όλων μας για όλους. Πενθούμε όχι μόνον τα θύματα, αλλά και τους πενθούντες. Ονομάστηκαν Ιφιγένειες... Γιατί; Άλλη μία θυσία προκειμένου να αποπλεύσουν πλοία; Είναι τόσο αναγκαία τέτοια θυσία για την αλλαγή; Είναι τόσο αιμοδιψής η αλλαγή σ' αυτήν την χώρα;

Τις επόμενες ώρες άρχισαν οι συζητήσεις για υπεύθυνους και ανεύθυνους, συστήματα που δεν λειτούργησαν, σκοτεινά σημεία... Αμέλειες, που δεν εξηγούνται με κοινή λογική.

Πένθος, συλλογικό πένθος, τραυματικό πένθος, πόνος, αδικία, αίτημα για απόδοση δικαιοσύνης, μιας και το αίσθημα δικαίου είναι σημαντικότερο για την ύπαρξη, για τους πολίτες, για την δημοκρατία.

Η Ευρωπαϊκή εισαγγελέας Λάουρα Κοβέσι, είπε, όχι μόνον για εμάς, αλλά και για εμάς, ότι αν τα έργα είχαν υλοποιηθεί, αυτή η τραγωδία θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί.

Αλήθεια... πόσες τραγωδίες πρέπει να ζήσουμε για να διορθωθούμε; Είμαστε κι εμείς ένας λαός που δεν συνετίζεται και δεν συμμορφώνεται από τις συμφορές και τα λάθη του.

Αρετές πολλές αλλά και ελαττώματα... Οι κοινωνίες έχουν μάθει να επιβιώνουν, συχνά σωπαίνοντας και ξεχνώντας. Ο λαός μας κουβαλάει μέσα του αδικαιώτα πένθη, από την Κατοχή, τα Μνημόνια, τις φυσικές καταστροφές, το Μάτι, τα Τέμπη... Με τα Τέμπη αυτή η σιωπή σπάει...

Με την έννοια αυτή, το αίτημα δικαιοσύνης για τα Τέμπη, δεν είναι μόνο νομικό, είναι οντολογικό. Είναι η σχέση μας με την Αλήθεια, όπως λέει ο κοινωνικός ψυχολόγος Αντώνης Ανδρουλιδάκης. Είναι η σχέση μας με την ζωή και τον θάνατο. Η ελευθερία και το δίκαιο δεν είναι δώρο, είναι καθημερινή επιδίωξη.

Οι άνθρωποι πρέπει να θυμούνται και να μιλάνε, γιατί ό,τι κι αν συμβεί στον πολιτισμό μας, η ανθρώπινη φωνή θα είναι το μέσον και ο καθρέφτης της ικανότητας του ανθρώπου να εκφράζεται.

Όσοι πενθούν και όσοι θυμούνται μνημονεύουν· και ζητούν να επικρατήσει το καλό και το δίκαιο, ώστε ο πόνος τους να μην μείνει ένα όνομα σε μία πέτρα και οι νεκροί να επαναυποκειμενοποιηθούν... γιατί υπήρξαν!

Κανείς δεν ζητά εκδίκηση. Τα αντίποινα στο όνομα της δικαιοσύνης σπάνια αποκαθιστούν την αρμονία. Ζητούν απόδοση δικαίου και αξιοπρέπεια!

Στο νου μου έρχεται το έργο του Αριστοτέλη «Ηθικά Νικομάχεια».

Ο Αριστοτέλης επικαλείται τον Τρώα βασιλιά Πρίαμο, ως υπόδειγμα για την αξιοπρέπεια και την «εκ των ένδον λάμψη του καλού και του δικαίου».

Η μοίρα του Πρίαμου είναι να κυβερνήσει κατά την διάρκεια της καταστροφής του βασιλείου του, να υποστεί την δολοφονία του γιου του Έκτορα και την βεβήλωση της σορού του... «άντεξα αυτό που θνητός δεν έχει αντέξει, άντρα που γιο μου σκότωσε, τα χέρια να φιλήσω, παρακαλώντας την σορό του να μου δώσει»... πόση ομοιότητα, με τους γονείς των θυμάτων.

Αλλά και ο Ευριπίδης στις «Ικέτιδες» μιλά για το τί οφείλουμε στους νεκρούς και τονίζει ότι η διατήρηση και η επέκταση της Μνήμης, αποτελεί μία προσπάθεια του είδους μας, να ενωθεί με την Αληθινή Γνώση και την Ζωή και τον Θάνατο... για την Επίγνωση της Ύπαρξης.

Εμείς είμαστε ψυχοθεραπεύτριες. Για τους ψυχοθεραπευτές, η πολιτική δεν είναι σημείο εκκίνησης, αλλά είμαστε κι εμείς πολίτες ενός κόσμου και μιας Πόλης και ο κόσμος και η Πόλη είναι μέρος της ψυχοθεραπευτικής διαδρομής. Δεν είμαστε Αμνήμονες, Υψίπολεις και Άπολεις και δεν ξέρω πόσο μπορούμε να διατηρήσουμε την ουδετερότητά μας, όταν συμβαίνουν τόσα τραγικά σ' αυτόν τον κόσμο.

Η ψυχική υγεία δεν υπάρχει σε κενό. Το κοινωνικό πλαίσιο επηρεάζει τον νου και την υγεία μας.

Το Μάτι, τα Τέμπη, οι καταστροφές, οι πόλεμοι, οι γυναικοκτονίες, διαταράσσουν τα ιδανικά και τις αξίες μας, την εμπιστοσύνη και την αίσθηση ασφάλειας, όλο αυτά που διαμορφώνουν την ζωή μας.

Όλοι μας βιώνουμε μία αίσθηση αποπροσανατολισμού, όχι μόνον για τον κόσμο, αλλά και για τον εαυτό μας. Πρέπει να διαφυλάξουμε αυτό που είναι ασφαλές, δίκαιο, ωραίο και ευγενές. Επιτέλους! Δεν γίνεται να αποβλακωθούμε όλοι σκρολάροντας!

Ας μην ξεχάσουμε να σκεφτόμαστε, να μιλάμε, να μοιραζόμαστε, να σχετιζόμαστε, να εμβαθύνουμε. Ας μην ξεχάσουμε από πού ερχόμαστε και τί μας διαμορφώνει, τί συμβαίνει γύρω μας και τί χρειαζόμαστε για να ζήσουμε και όχι απλά για να επιβιώνουμε.

Ας μην ξεχάσουμε να παίζουμε, να είμαστε αλληλέγγυοι και τρυφεροί, να Άνω θρώσκουμε (ετυμολογία της λέξης Άνθρωπος).

Αν το βίωμα, και πόσο μάλλον το βίωμα του τραύματος, δεν εκφραστεί και δεν το μοιραστούμε, τότε το τραύμα γίνεται διαρκές, χρόνιο... και την θέση της έκφρασης την παίρνουν συμπτώματα όπως η βία, όπως έλεγε και ο ψυχαναλυτής Κώστας Νασίκας, και τα άτομα χάνουν ένα μέρος της ανθρωπινής τους διάστασης.

Η σιωπή και η λήθη δεν είναι θεραπευτική. Ζούμε σε πολιτείες και πολιτικές χωρίς ψυχή. Χωρίς επίγνωση των ψυχοκοινωνικών διαστάσεων (Αν. Ανδρουλιδάκης). Χρειαζόμαστε μια ώριμη και τρυφερή γλώσσα από πολίτες και πολιτικούς.

Χρειάζεται και μία δόση τρυφερότητας για να βλέπουμε μέσα στο σκοτάδι.

Και μιας και μιλάμε για τρυφερότητα, η γυναίκα είναι ένα σύμβολο για την τρυφερότητα. Η γυναίκα γεννά, η γυναίκα καλωσορίζει και καθησυχάζει το βρέφος με το νανούρισμα, η γυναίκα φροντίζει, η γυναίκα από την αρχαιότητα είναι θεσμοφύλαξ και εκείνη αποχαιρετά τους νεκρούς με την φροντίδα που τους πρέπει με τον θρήνο ή το μοιρολόι της.

Ευχόμενη να μην ξεχάσουμε και να μην χάσουμε την τρυφερότητά μας, θα σας παραθέσω ένα μέρος από τον πιο ωραίο, κατά τη γνώμη μου, ορισμό της έννοιας τρυφερότητα, γραμμένο από μία γυναίκα, την Όλγα Τοκάρτσουκ, ψυχολόγο και συγγραφέα (Νόμπελ Λογοτεχνίας 2015).

«Η τρυφερότητα είναι η πιο ταπεινή μορφή αγάπης. Δεν εμφανίζεται στις Γραφές ή στα Ευαγγέλια, κανείς δεν ορκίζεται σ' αυτήν, κανείς δεν την παραθέτει. Εμφανίζεται όποτε κοιτάζουμε από κοντά και με προσοχή μια άλλη ύπαρξη, κάτι που δεν είναι ο εαυτός μας. Υπερβαίνει κατά πολύ την συγγενή της ενσυναίσθηση. Είναι το συνειδητό, αν και ίσως μελαγχολικό μοίρασμα του κοινού μας πεπρωμένου.

Είναι μία βαθειά συναισθηματική ανησυχία για μια άλλη ύπαρξη, για την ευθραυστότητά της, για την μοναδική της φύση, για την έλλειψη ανοσίας στον πόνο και στις συνέπειες του χρόνου. Η τρυφερότητα αντιλαμβάνεται τους δεσμούς που μας ενώνουν, τις μεταξύ μας ομοιότητες και τα κοινά μας.

Είναι ένας τρόπος να κοιτάζουμε, που δείχνει ότι ο κόσμος μπορεί να είναι και να μείνει ζωντανός, ζων, διασυνδεδεμένος και συνεργατικός».

Μου δίνει ελπίδα, ότι και σήμερα μιλάμε γι' αυτό το συλλογικό πένθος των Τεμπών. Μοιραζόμαστε το πένθος, συμπονούμε, μνημονεύουμε, γινόμαστε τρυφεροί και αλληλέγγυοι, αγαπάμε. Δημιουργούμε νοήματα κι όταν μπορούμε να τα μοιραστούμε αυτά τα νοήματα δημόσια, τότε δημιουργούμε συνθήκη αλλαγής, εξελισσόμαστε και συντείνουμε στην διαμόρφωση πολιτισμού.

Αποκτούμε ροή και συνέχεια.. γινόμαστε ιστορικά όντα. Είμαστε ιστορικά όντα, γιατί έχουμε παρελθόν, που έχει σημασία για εμάς και επηρεάζει το παρόν μας και επαναπροσδιορίζει την αίσθηση του τι είναι σημαντικό. Τι αξίζει να συντηρήσουμε και να μεταδώσουμε στους επόμενους.

Η ανθρώπινη εμπειρία, οι μνήμες μας ταξιδεύουν μέσα στον χρόνο και φτάνουν σ' εκείνους που ακόμη δεν έχουν γεννηθεί, αλλά και θα στραφούν κάποια στιγμή σ' αυτά που έχουμε γράψει, στις ιστορίες που είπαμε για εμάς και για τον κόσμο.

Το δυστύχημα των Τεμπών είναι ένα ακόμη τραγικό συλλογικό βίωμα. Η Μνήμη, η Σύνδεση, το Πένθος και η Τρυφερότητα μπορούν να γίνουν μία διαδικασία συλλογικής ανασυγκρότησης, ένα υπόστρωμα κοινωνικής και πολιτικής πράξης, όπου η κοινωνία βρίσκει φωνή, νόημα και αυτογνωσία.

Κλείνοντας, θα ήθελα να μοιραστή μαζί σας κάτι που έγραψε ένας δάσκαλος από την Κρήτη, ο κ. Σμπώκος, για την Μνήμη:

«Αν αγαπάς τον τόπο σου, αγάπα τα παιδιά.

Φόρτωσε το μυαλό τους με ιστορίες, μνήμες και εικόνες. Αλλιώς ο τόπος θα πάψει να υπάρχει κι ό,τι κι αν προσπάθησες θα γκρεμιστεί χωρίς καν να ακουστεί θόρυβος.

Η μνήμη σε οδηγεί στο αύριο. Η μνήμη διορθώνει λάθη, η μνήμη είναι ένας σοφός γέροντας, που σε συμβουλεύει πριν πάρεις αποφάσεις.

Τα έχει όλα... τέχνη, μουσική, ιστορίες, αξίες, παραμύθια, αγώνες, χαρές και δάκρυα.

Μοιάζει σαν ένα βαρύ αποτύπωμα στην γη.

Μίλα για τις αλήθειες!... γράψτε για να μην χαθεί η μνήμη, για να μην χαθεί η καλοσύνη των ανθρώπων».